

Fie Hørby

AITAB KASVATAMISEST

Õpi tundma ennast ja oma last

Taani keelest tõlkinud Brita Kaasik

SISUKORD

Eessõna. UUTMOODI TEEKOND	9
Esimene peatükk. AITAB KASVATAMISEST!	13
Teine peatükk. KUIDAS SEADA PIIRE – ISIKLIKULT	37
Kolmas peatükk. LAPSI TULEB TÕLKIDA	75
Neljas peatükk. LÄHEDUS ON VÕRDVÄÄRNE SIIRUSEGA	103
Viies peatükk. VÕIMUVÕITLUS ON AJARAIK	133
Kuues peatükk. KANNATA TUNDED ÄRA	159
Seitsmes peatükk. SUHTU ÜHISESSE SÖÖMAAEGA KUI KÜLLAKUTSESSE	195
Kaheksas peatükk. ASTU KOHTUNIKUROLLIST VÄLJA	209
Üheksas peatükk. ABIVALMID LAPSED VAJAVAD ABIVALMEID VANEMAID	241
Kümnes peatükk. MEIE TÄHTSAIM VARA	263
Üheteistkümnes peatükk. EMA JA ISA ON ERINEVAD – JA SEE ON HEA	289
Lõpetuseks. MIDA TASUB UUTMOODI TEEKONNAL MEELES PIDADA	317
Tänusõnad	320

UUTMOODI TEEKOND

Hoiad käes raamatut „Aitab kasvatamisest”, mille esmatrükk ilmus aastal 2011. Uuele väljaandele lisanin alapealkirja „Õpi tundma iseennast ja oma last”, et hõlmata nii lapsevanemat kui ka last, sest sellest kogu raamat räägibki: kuidas hoolitseda ühtaegu iseenda ja oma lapse eest. Peale selle olen lisanud uusi lõike, rohkem näiteid ja ühe uue peatüki, sest nendest teemadest tundsid mu lugejad, kliendid ja üliõpilased puudust. See tõttu on uues trükis tähtsal kohal muu hulgas lapse ja vanemate varajane side, meie enda lapsepõlve roll selles, missugused vanemad oleme, võimuvõitlus hambapesu pärast, perekonna ekraanikasutus ja lahusus. Raamatust leiad ka mõtteharjutusi, milles kutsun sind üles end analüüsima, et saaksid õppida iseennast ja oma lähedasi paremini mõistma.

Mõnikord tunneme end vanematena justkui tühjade kätega, nii et meil ei jää muud üle kui oma lastega riielda, ent iga kord kahetseme seda hiljem. Mõnikord tahaksime väga oma lastega päriselt koos olla, kuid ei tea, kuidas lähedast sidet luua.

Minu kogemuse põhjal tunnevad paljud lapsevanemad, et sellest, mida nad teevad, ei piisa, ning nad isegi ei tea, mis on piisav. Me ei tunne, et oleksime piisavalt head, kuigi toimime nii hästi, kui suudame. Me tajume, et saab ka teisiti. Me teame,

kuidas meie vanemad on lapsevanemad olnud, ent sellest ajast peale kui meie, moodsa aja vanemad, üles kasvasime, on palju muutunud. Tänapäeval teatakse laste kohta palju rohkem, kui meie vanemad teadsid ja õppida said. Meil tuleb kasutada kõiki neid teadmisi ning iseenda arvamust ja arusaamist oma lastest, et seada kahtluse alla traditsiooniline kasvatusviis – seesama, mis sunnib meid ähvardama, süüdistama ja kritiseerima. Seesama, mis takistab meil loomast oma lastega seda lähedast sidet, mida nii väga igatseme, ning seesama, mis paneb meid ütlema ja tegema asju, mis on meile endile vastukarva. Suurem osa meist soovib südamest anda oma lastele kaasa usu iseendasse. Me loodame, et neil on julgust viia täide oma unistusi – nii suuri kui väikeseid. Paraku ei soosi traditsiooniline kasvatus neid omadusi. Otse vastupidi. Näiteks lastega riieldes paneme nad end nii halvasti tundma, et nad peavad peatuma ja haavu lakkuma, enne kui saavad edasi liikuda. Sedasi me paraku pidurdame nende arengut. Seepärast tuleb meil lõpetada laste kasvatamine selles tähenduses, nagu me seda tunneme, sest see kärbib omadusi, mida oma lastes näha tahame.

Mida siis teha? Paljud tahaksid leida uue ja teistsuguse viisi, kui nende vanemad valisid. See raamat on kaasaegne ja konkreetne ettepanek, kuidas läheneda kasvatusle uut moodi, ning loodetavasti tunned sa end pärast selle lugemist oma lapsega suheldes vabama, rõõmsama ja turvalisemana. Võid niisiis öelda head aega riidlemisele, kritiseerimisele, moraali lugemisele ja „pedagoogilisele” rollile, mida on niivõrd lihtne võtta, kui paremat ei ole käepärast.

Kasvatusteemaline raamat võib kergesti tekitada süütunnet, sest tahame oma lastele parimat ja kui ühtäkki avastame, et oleksime võinud teha veel paremini, võivad ligi hiilida süütunne ja kahetsus. Julgustan sind jätma oma süütunne ja kahet-

sus rahule. Need ei aita ei sind ega su last. Mõtles parem, mille eest saad nüüd vastutuse võtta, mida teisiti teha – nii märkad, kuidas saad üha targemaks ja sulle avaneb rohkem võimalusi.

Raamat pakub inspiratsiooni, kuidas saad aidata kaasa, et sinu lastest kasvaksid inimesed, kes oskavad kogu elu jooksul astuda lähedastesse ja tervetesse suhetesse ning kellel on nii terve ja tugev enesehinnang, et nad julgevad näidata, kes nad on, järgida oma südant ja seda, mis on nende jaoks õige ja tähtis. Sellepärast peame teadma, mida teeme. Minu suurim soov on inspireerida sind teadmistega, mis on laste arengu ja heaolu kohta praeguseks olemas, ja samal ajal toetada sinu eneseanalüüsi. Mida paremini iseennast tunned, seda rohkem võimalusi sulle avaneb. Valik on sinu. Esimene samm on jätta maha vana kasvatusviis, mis kipub meie tähtsust pisendama. Ma soovin, et aitaksime üksteisel avaneda ja hingelt suuremaks saada, et saaksime õppida tundma oma lapsi, iseennast ja meie kahe vahelisi suhteid.

Head lugemist ja palju edu uutmoodi teekonnal.

Fie Hørby

NB! Raamatus on kasutatud näiteid, mis on inspireeritud minu oma perekonnast. Minu pere koosneb lisaks mulle mu mehest Thomasest ja meie kolmest lapsest. Oleme Thomasega tundnud teineteist 19 aastat. Meie lapsed on 17-aastane Rumle, 12-aastane Livo ja üheaastane Isak. Kõik ülejäänud raamatunäited on samuti päris elust, kuid nimed on muudetud, et tagada perede anonüümsus. Igast peatükist leiad ka harjutusi ja ettepanekuid eneseanalüüsiks.

AITAB KASVATAMISEST!

Aitab kasvatamisest! Kõlab otsekui provokatsioon ja seda see ehk ongi, ent siiski: paljud meist kasvatavad oma lapsi seniajani niisuguste põhimõtete ja ettekujutuste toel, mille juured on iganenud vaadetes ja ammuilma möödunud ajas. Mõnes peres praktiseeritakse vana kasvatusviisi täiel määral, teistes ilmutab see end siis, kui vanemad on pinges ja tunnevad end võimetuna.

Paljud lapsevanemad teavad, et tänapäeval ei seisne kasvatus enam distsiplineerimises ja näpuga viibutamises, sellegipoolest haarame nende tööriistade järele, kui tunneme end jõuetuna. Raske on pakkuda midagi muud kui sedasama piima, mille peal me ise üles kasvasime. Paljud teavad üksnes pealiskaudselt, missuguseid alternatiive traditsioonilisele kasvatusviisile leidub, ja soovivad uute teadmistega tutvust teha. Teistel jällegi on kahtlusi, kas uus viis ka töötab.

Kui me ise lapsevanematena kahtleme ja haarame lahenduste järele, mille eest me seista ei suuda, võib vanemlus tunduda vaearikas. Seda sellepärast, et me muudkui tunneme, et meist ei piisa. Meile võib tunduda, et meil ei jäägi muud üle kui oma laste peale karjuda või hoopis alla anda. Neid märke peaks tõlgendama signaalina, et meil tuleb õppida paremini ja targemini suhtlema.

Kui teeme traditsioonilise kasvatusviisiga lõpparve, toetame kõigi pereliikmete arengut ja heaolu. Traditsioonilist kasvatust viisi austav lapsevanem kritiseerib ja patroneerib armastuse nimel, kuid ei märka, et lapsed tahavad üle kõige oma vanematele rõõmu valmistada ja seetõttu loovutavad koostöö nimel midagi iseendast. Teine iganenud kasvatusviisi tahke on, et me süüdistame lapsi koostöö kehvast kvaliteedis ja oleme lõpuks ise need, kes teravdavad konflikti – ilma endale teadvustamata, et me seda teeme. Võib-olla mõtled sa nüüd: „Mina nii ei tee.” Aga võib-olla teed seda enese teadmata ikkagi. Võib-olla mitte. Kuid see, missugused vanemad me oleme, pärineb eelmistelt põlvkondadelt ning sageli käitume tahtmatult ja läbimõtlematult. Me ei ole niisiis alati teadlikud, mida ütleme ja teeme.

UUS ARUSAAM LASTEST JA UUS KASVATUSVIIS

Enne kui asun selgitama, mis see on, millest meil loobuda tuleb, ja mida selle asemel ette võtta, kirjeldan lühidalt, mida ma silmas pean, kui kasutan mõisteid, nagu vana arusaam lastest ja uus arusaam lastest.

Vana arusaam lastest põhineb paljude aastate kultuuril, traditsioonidel ja teorial ning peitub sügaval paljudes meist. Nõnda koheldi ja kasvatati meid ennast ning nõnda oleme seega õppinud vanemaks olemist. Lapsi nähakse kui tükikest toormaterjali ning täiskasvanu ülesanne on neid vormida ja paika panna, sest muul moel ei saa neist korralikke ühiskonnaliikmeid. On arvatud, et muidu muutub laps egoistlikuks. Kasvatus on seega tulvil monolooge, patroneerimist, kriitikat ja usaldamatust lapse kavatsuste suhtes. Vana arusaama puhul huvitab täiskasvanut, mida laps teeb, mitte niivõrd, kuidas ta end tunneb. Kui kasutame vana kasvatusviisi, oleme tihtipeale

osavõtmatud, kontrollivad, manipuleerivad ja üleolevad. Suhtlus on ühesuunaline: täiskasvanult lapsele.

Vanadest harjumustest on raske lahti saada, eriti siis, kui me ei ole oma tegudest õieti teadlikud ega taipu, kuidas võiksime selle asemel käituda. Kuid kõik, mida me väga hästi oskame, ei ole tingimata südamelähedane. Seepärast oleks suurepärane mõtte iseennast jälgida ja tähele panna, kuidas me õigupoolest räägime, kui oleme oma lastega koos. Tihti peale kanname vana kasvatusviisi mõtlematult edasi, ilma et eraldaksime teri sõkaldest. Kui toetume vanale pärandile, siis räägime ja käitume läbimõtlemata ja automaatselt.

Vanas kasvatusviisis on palju armastust – vanemad on oma lapsi alati armastanud –, kuid vanemate sõnad ja teod ei pruugi lapse silmis alati armastavad paista ja see on jama. Nii lapsele kui meile, sest seda me ju ei soovi. Uus arusaam lastest loob paremad võimalused selleks, et saaksime oma head ja armsad kavatsused ümber kujundada, nii et ka laps ise neid heaks ja armsaks peaks.

Viimaste põlvkondade jooksul on suhtumine lastesse tähelepanuväärselt muutunud. Eri teoreetiliste sotsioloogia ja psühholoogia suundade esindajad on tänapäeval jõudnud ühise arusaamani, et laps on pädev. See tähendab, et lapsel on sünnist saati olemas nii võime kui ka tahe teistega koos tähendusrikast elu elada.

Varem on ju arvatud, et täiskasvanu on see, kes peaks lapsele sotsiaalsust õpetama, kuid nii see ei ole. Laps on algusest peale sotsiaalne olend, nii et meie ülesanne on teda tema tervikkuses toetada. Sest kui lapsel tuleb valida, loobub ta ennemi isendast kui armastusest ja sidemest oma vanematega.

Õnneks ei keskendu laps mitte ainult koostööle teda ümbritsevaga, vaid tal on ka sisemine sund iseenda olemust säilitada ja

arendada. Siit saabki alguse igavene dilemma, millega me kõik kokku puutume: kas seada esikohale omaenda või teiste vajadused ja soovid.

Arenguteooria ja sellealased uurimused on andnud meile palju teadmisi selle kohta, kuidas pakkuda lapsele parimaid arengutingimusi. Need teadmised kohustavad ja see tähendab, et kasvatusviisi tuleb muuta, sest uute teadmiste valguses ei saa vanaviisi jätkata. Kasvatus nõuab oskust leida nüansse ja reflekteerida, nii et teadmised laste kohta peegelduksid ka meie tegudes.

Uue arusaama järgi peab täiskasvanu esitama sõnumit selgelt ja isiklikult. Täiskasvanud ja lapsed on sama väärtuslikud, kuid mitte võrdsed. Täiskasvanul lasub otsustusõigus ja vastutus suhte kvaliteedi eest, lapsed ei saa seda vastutust kanda. On seega meie vastutada, et lapse piire koheldaks austuse ja huviga. Me peame olema uudishimulikud ja panema tähele, et suhtes on alati kaks poolt.

See, kas kedagi kuulatakse ära ja kas ta saab oma tahtmise, on kaks täiesti eri asja. Suhtes tähendab võrdsus seda, et me väärtustame last ja iseennast sama palju. Mõlemal on niisiis õigus oma tunnetele, arvamusele ja mõtetele ning täiskasvanu vastutab selle eest, et see nõnda ka toimiks. Ütleמיד, nagu „lõpeta karjumine” või „kui sa oled vihane, siis mine oma tuppa”, ei väljenda võrdsust.

Lapse ja vanema vahelises suhtes seab võrdsus koosolemisele hoopis teised tingimused. Meil, tänapäeva lapsevanematel, on õnneks võimalus oma arusaam lastest ümber mõtestada.

Paljud räägivad lastega niisugusel viisil ja sellise hääletooniga, mida nad teise täiskasvanuga iialgi ei kasutaks. Kui sa näiteks targutad ega kõnele lapsega austavalt, põhineb sinu kasvatusviis vananenud arusaamal, mille järgi on lapsed vähem

väärt kui täiskasvanud. Meie arusaam lastest juhib meie käitumist. Kõik saab alguse juba enne, kui avame suu. Viis, kuidas me lastest mõtleme, määrab selle, kuidas nendega koos oleme.

Lapsed käituvad meie tegude, mitte meie sõnade järgi. Seega ei ole paljudel meie öeldud sõnadel tähtsust. Selgitamise ja õpetamise asemel tuleb meil olla heaks eeskujuks. Kaasaegne lapsevanem on teejuht, kes näitab ühte võimalikku viisi, andes samas lapsele võimaluse leida enda oma.

Lapsed käituvad meie tegude, mitte meie sõnade järgi.

Laste jaoks on side oma vanematega esmatähtis, nõnda on see alates hetkest, mil nad siia maailma nii füüsiliselt kui emotsionaalselt saabuvad. Ajuteadus on meile õpetanud, et lapse aju ja närvisüsteem arenevad koostöös vanematega. Just esimestel eluaastatel pannakse tunnete eest vastutavas ajupiirkonnas alus tähtsatele närviühendustele, mis peegeldavad keskkonda, milles laps kasvab. Suhtlus vanematega loob lapse ajus šablooni, mille järgi hakkab ta elus looma suhteid nii iseenda kui ka teistega. Turvaline ja lähedane suhe vanematega on niisiis tugeva ja püsiva enesehinnangu eelduseks ja selle põhjal saab laps end kogu elu jooksul turvaliselt teiste inimestega siduda.

MILLEST MEIL LOOBUDA TULEB?

Raamatu jooksul toon näiteid selle kohta, millest me peame loobuma ja lahti laskma ning millega see asendada. Olen teinud ülevaatliku nimekirja käitumismustritest, millele võid kasvatuses head aega öelda. Selgitan neid järgmistel lehekülgedel lähemalt.

LOOBU:

- kasvatajarollist, sest see põhjustab suhtes kaugenemist;
- suurtest ootustest, sest need viivad vaid ebaõnnestumise ja madala enesehinnanguni;
- kontrollist, sest see piirab lapse arengut;
- kriitikast, sest see pisendab last sisemiselt;
- riidlemisest, sest see ei mõju nii, nagu sina tahad;
- moraalist, sest see ei lase empaatial areneda;
- usaldamatusest, sest see muudab lapse ebakindlaks ja takistab truuduse tekkimist;
- targutamisest, sest sellega alahindad lapse enda tungi õppida;
- karmist hääletoonist, sest see viib vaid kas tüli või allaandmiseni;
- manipuleerimisest, sest see sunnib last tegema ületööd;
- ähvardustest, sest need tekitavad austuse asemel hirmu.

KASVATAJAROLL PÕHJUSTAB KAUGENEMIST

Traditsioonilisel kasvatusviisil on kasvataja nägu ja hääl. Me võtame endale rolli, mille kaudu rääkida, selle asemel et rääkida iseendana. Me ütleme näiteks „kui sa taldrikut tühjaks ei söö, ei kasva sa kunagi suureks ja tugevaks”, „kui sa soolast ei söö, ei saa magustoitu ka”, „enne töö, siis lõbu”, „raha ei kasva puu otsas”, „niimoodi oma väikevennaga ei räägita”, „sina oled suur, käitu vastavalt” või „suured poisid ei nuta”.

Need laused on ühesuunalised ja paindumatud ega jäta ruumi eripäradele. Kõikidesse üldistesse normidesse tuleb suhtuda individuaalselt, sest vastasel korral räägime häälega, mis kuulub minevikku – ja see hääl ei ole meie endi oma. Mida sa tegelikult mõtled, kui kasutad sedasorti standardväljendeid? Minu arvates on tähtis see välja selgitada, mõistmaks, millised on meie oma väärtused ja kas me päriselt mõtleme, mida ütleme, või on tegu vaid mõne paindumatu põhimõttega. Seda on lihtsam märgata, kui väljendame end isiklikumalt, näiteks „ma soovin, et sa ei sööks magustoitu enne õhtusööki” või „mulle meeldiks, kui sa koristaksid laua ära, enne kui puhkama lähed”. Kas tajud erinevust? Isikliku keelekasutuse abil saame ausalt väljendada, kes me oleme ja mille eest seisame, selle asemel et peita end iganenud normide ja mineviku häälte taha.

Uue arusaama järgi on meie ülesanne jätta lastele ruumi enda kohta õppida. Kui vastame lapse tunnetele vanade väärtushinnangute põhjal, nagu „suured poisid ei nuta”, ei saa laps õppida, mis on kaalul, kui ta on kurb. See vaid õpetab teda teatud normide järgi painduma, mis on näide sellest, kuidas laps surub kuhugi kuulumise nimel oma tunded alla.

Järgmised dialoogid näitlikustavad, kuidas kasvatajaroll võib takistada sisulise vestluse arengut. Isa ja tütar vaatavad tele-

viisorit. Kolm ujujat ületavad Kattegati väina, mispeale tütar küsib:

„Mis nad siis teevad, kui neil pissihäda tuleb?”

Tüdruk teab, et merre ei tohi pissida.

„Nad käisid kodus enne pissil ära.”

„Aga kui nad ujuvad nii kaua, siis võib-olla tuleb neil uuesti häda?”

„Jah. (Paus.) Siis tuleb neil ehk merre pissida, aga ainult sellepärast, et nad on nii kaua vees, muidu seda ei tehta.”

„Aga mis siis, kui neil tuleb kakahäda?”

„Nad käisid enne kodus ära.”

„Aga kui ikkagi tuleb?”

„Ei tule.”

Isa moraalitunnetus seatakse kahtluse alla ja ta püüab tege-
likkust oma moraalinormidega klappima panna, selle asemel et
neist vabaks lasta. Vestlus muutub niisuguses olukorras raskeks
meie ja segaseks laste jaoks ning neil on keeruline aru saada,
mida me öelduga mõtleme. Moraal loob meie vahele distantsi
ja lapsed panevad seda loomulikult tähele. Lapsed soovivad üle
kõige meiega kontakti saada, meid mõista, nii et kui nad meie
vastustest aru ei saa, küsivad nad edasi. Kui isa oleks end selles
vestluses vabaks lasknud, võinuks ta vastata hoopis nii:

„Jah, neil tuleb vette pissida, kui nad ujuvad nii kaua.”

„Aga nii ei tohi ju teha.”

*„Ei tohi, sul on õigus, ma soovin, et sina seda ei teeks, kui me
rannas käime.”*

Sellise vastusega näitab isa tütrele, et mõnikord tuleb oma
põhimõtetest kõrvale kalduda, kui need ei ole asjakohased. See
on kergendus nii suurtele kui väikestele.

LIIGA SUURED OOTUSED VIIVAD EBAÕNNESTUMISE JA MADALA ENESEHINNANGUNI

Kolmeaastane tüdruk jalutab ema ja isaga sadamas. Kõigil on käes jäätis. Ema räägib vahetpidamata tütrega:

„Ei, Clara, istu maha, kui sa jäätist sööd, muidu see hakkab tilkuma. Kuule, vaata nüüd, teiselt poolt tilgub. Istu nüüd maha! Ei, ära võta kingi jalast, sa saad mustaks. Söö nüüd oma jäätist, enne kui see ära sulab, muidu teine kord nii suurt jäätist ei saa. Kas isa peab selle sinu eest ära sööma?“

Me ütleme oma lastele liigagi tihti, kuidas nad peavad käituma. Neid kritiseeritakse, parandatakse ja neil hoitakse pidevalt silma peal. Lapsed vajavad vaba ruumi, kus nad saavad olla nemad ise, ilma et neid kontrollitaks ja ilma et nad pidevalt tunneksid, et peavad olema kuidagi teistsugused. Laste identiteedi arengu jaoks on ülioluline, et neil oleks ruumi ja aega hoida sidet iseendaga. Nad ei leia seda rahu, kui oleme kogu aeg valmis sekkuma.

Kui lastele võimaldatakse aega, mida neil vaja on, hakkavad nad ühel hetkel tegelikult ise vahvlijäätist puhtalt sööma, viisakalt rääkima ja riideid õigetpidi selga panema. Kuid meil on sageli liiga kõrged ootused, mida meie lapsed peaksid oskama, ammu enne, kui nad selleks oma arengus päriselt valmis on. See tähendab, et nendega pahandatakse alatasa, mis kahjuks võib nende arengut pidurdada. Teame ju omast käest: kui õpime midagi uut, on see eriti raske, kui keegi kogu aeg parandab ja juhib tähelepanu, et meie pingutus ei ole piisavalt hea. Nõuda oma lastelt rohkemat, kui nad on võimelised, on sama hea kui noppida lilli selleks, et need paremini kasvaksid.

ENESEANALÜÜS

Jälgi ennast ja mõtle: kui ma olen koos oma lapsega, kas ma avan talle endast toredaid ja huvitavaid külgi? Kuidas mu jutt kõlab? Tahaksin ma iseendaga koos olla, kui oleksin laps?

PAHANDAMINE EI MÕJU NII, NAGU SA TAHAKSID

Pahandamisel on palju vorme ja varjundeid alates targutamisest, moraalilugemisest ja noomimisest kuni käskude, hoiatuste ja ähvardusteni. Pahandamist on palju uuritud ja tagajärjed, mis sel meie laste jaoks on, hõlmavad muu hulgas madalat enesehinnangut, psühhosomaatilisi valusid, keskendumisraskusi ja sotsiaalseid raskusi. Sellegipoolest tunneb nii mõnigi lapsevanem, et suure osa lastega veedetud ajast tuleb nendega pahandada. See on raske nii lastele kui täiskasvanutele. Ja sellel on lapse ja vanema suhtes oma hind.

Uuemad uuringud näitavad, et pahandamisel ei ole seda mõju, mida lapsevanem ootab. Vastupidi: pahandamine külmatab konflikte ja tõenäosus, et need korduvad, on suur. Seetõttu taipame peagi, et pahandame samade asjade pärast üha uuesti ja uuesti. Lapsed, kellega palju riieldakse, õpivad kõrvu lukku panema, et iseenda eest hoolt kanda. Nad tõmbuvad eemale sidemest oma vanematega. Pahandamine mõjutab nii enesehinnangut kui eneseusku. Laps kaotab seeläbi nii usu endasse kui ka oma saavutused.

Üks laps ütles: „Kui täiskasvanud pahandavad minuga, kriibib see südant.” Teine väljendus nii: „Kui täiskasvanud minuga pahandavad, siis nad justkui lööksid mind keelega.” Kui asume konflikti lahendama pahandamise abil, süüdistame sageli tagatipuks last, öeldes noomivalt: „Miks ma pean sinuga alati

pahandama?” või „Ma olen nii väsinud sinuga kogu aeg riidlemisest!”.

Nõnda rääkides anname mõista, nagu meil oleks kasutada ainult üks võimalik viis. Kuid see ei ole ju tõsi! Nagu öeldud, on juhtimine alati täiskasvanute käes ja samamoodi vastutus suhte eest. Kui see, mida me teeme, ei toimi, on meie vastutus leida teine viis. Me võime mõelda, kuidas on küll võimalik, et nad ei kuula meid, sest oma olemuselt tahavad lapsed meile meele järele olla. Kui nad siis ühtäkki ei tee, nagu me tahame, on see meie jaoks hea põhjus teha paus ja saada targemaks.

Kui laps veedab suurema osa ajast täiskasvanutega:

- kes teda noomivad, temaga pahandavad ja arvavad, et laps peaks olema teistsugune, kui ta on;
- keda huvitab ennekõike, mida laps teeb, mitte nii väga, kuidas ta end tunneb;
- kes on hõivatud nii paljude muude asjadega, et laps tunneb, et temast vaadatakse mööda ja ta ei ole täiskasvanute jaoks väärtuslik,

siis tõenäoliselt üritab ta rohkem või vähem eesmärgipärasel moel hankida seda, mis tal puudu on. See võib väljenduda näiteks püüdes „olla keegi teine”, olles vaikne ja korralik. Või püüdes lähedastele valjult hüüda: „VAADAKE MIND! MIND! MIND! MIND!” Või „kõrvaldades konkurendid” teisi lapsi tõugates ja lüües. Või kui veelgi kaugemale minna, siis sukeldudes kriminaalmaailma või käitudes ennastkahjustavalt. Kõike seda teeb laps lootuses, et keegi märkab, et selleks, et tal oleks hea olla ja et teiste inimestega koosolemise tunneksid rõõmu nii ta ise kui ka teised, on tarvis veel midagi muud.

Nii et kui meil ja kogukonnal on lapsega raske, tähendab see, et lapsel on raske. Lapsed ei käitu halvasti selleks, et meid

ärritada. See on appihüüd. Soov, et neid nähtaks sellisena, nagu nad on, mitte ei hinnataks selle põhjal, mida nad teevad.

Siinkohal tahan rõhutada, et vihaseks saada on täiesti normaalne, muudmoodi ei saaks me oma lastele õpetada, kuidas vihaga toime tulla. Ent kui me väljendame viha pahandamise kaudu, kanname oma viha lastele üle ja see tekitab neile hingedaavu.

Erinevus pahandamise ja viha väljendamise vahel näeb välja nii, nagu allpool kirjeldatud.

„Miks sa pead oma jope alati põrandale viskama? Mitu korda ma pean seda sulle ütleva? Nii raske ei saa see ometi olla!”

„Ma olen väsinud sellest, et sa oma jopet nagisse ei riputa, kui me koju jõuame. Ma soovin, et sa paneksid selle nüüd rip-puma!”

Esimises näites antakse lapsele mõista, et ta on valesti teinud, teda kritiseeritakse ja ta saab ümber nurga teada, et ta on rumal. Seda sellepärast, et pahandamine varjab endas alati sõnumit „sa oled rumal” või „sinuga on raske”. Lapse minapilt tekib meie sõnade ja silmade kaudu, nii et kui ta kuuleb üht ja sama sõnumit piisavalt mitu korda, hakkab ta seda uskuma. Me ei saa panna oma lapsi õigesti käituma, kui anname neile kogu aeg mõista, et nad käituvad valesti. Sest mida rohkem nad tunnevad, et teevad valesti, seda raskem on neil käituda õigesti.

Teises näites väljendab täiskasvanu oma viha last halvustamata ega rumalana kohtlemata. Täiskasvanu kasutab isiklikku väljenduslaadi, noomimata seejuures last. Lapsele ei tundu sellegipoolest tore, et me vihastame. Ja ehkki toon on karm, siis hoolimata karmist toonist võivad silmad säilitada kontakti ja selles vahe seisnebki. Silmside abil saame hoida pilgu lapsel ja näha, kuidas ta end tunneb. Võib-olla hakkab laps nutma, lööb pilgu maha, keeldub jopet nagisse riputamast, läheb oma tupp

või vastab meile midagi. Kui säilitame kontakti, isegi kui oleme vihased, peame ka lapse reaktsiooni tähendusrikkaks ja tunnustame last, selle asemel et teda ignoreerida ning võtta temalt niiviisi võimalus otsida lohutust ja kontakti. Selline lähene-mine on märksa võrdsustavam ja austavam ega kahjusta lapse enesehinnangut.

Koolilaste seas tehtud uuringud on näidanud, et pärast pingelist hommikut kodus, kus lastega on pahanud, kulub esimene koolitund pingete maandamisele, enne kui nad on valmis teadmisi omandama. Teame ka täiskasvanuna, et ebameeldiv hüvastijätt lastega või tüli partneriga istub meis sees ka veel siis, kui tööle jõuame. Peame kulutama lisa-aega ja -energiat, et end töö juures kokku võtta ja ebameeldivad tunded eemale peletada. Mida paremini end tunneme, seda rohkem suudame õppida ja saavutada.

MORAAL EI LASE EMPAATIAL ARENEDA

Vanematena puutume paratamatult kokku olukordadega, kus kuuleme oma lapsi rääkimas omavahel viisil, mis kriibib meie kõrvu ning läheb vastuollu väärtuste ja normidega, mida soovime oma lastele edasi anda, mistõttu on lihtne kiusatusele alluda ning sekkuda vestlusse moraalilugemise ja kasvatamisega. Ära tee seda, kui tegu ei ole just korduva mustri-ga, mis on neile endile kahjulik. See võib väljenduda näiteks nii, et nad räägivad üksteisega väga inetult, haavates ja alandades vastastikku – sel juhul vajavad nad abi. Ent kui me sekkume, selgitame olukordi ja parandame lapsi kogu aeg, anname neile liiga palju mõtlemisainet. Tänapäeva lapsed peavad niikuinii toime tulema äärmiselt suure hulga informatsiooniga, mis võib neid tarbetult muretseda panna. Meil, täiskasvanutel, on kalduvus liialt moraalitseda ja noomida, selle asemel et olla teenäitajana